

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

**ЖУСУП БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗСТАН ЭЛ АРАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ**

Д12.15. 511 Диссертациялык кеңеши

**Кол жазма укугунда
УДК:343.37(575.2)(043.3)**

Джумабеков Замирбек Артисбекович

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК КЫЗМАТ ТУТУМУНДАГЫ
КОРРУПЦИЯГА КАРШЫ АРАКЕТТЕНҮҮНҮН АДМИНИСТРАТИВДИК-
УКУКТУК КӨЙГӨЙЛӨРҮ**

12.00.14-административдик укук; финансы укугу; маалыматтык укук

**Юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ**

Бишкек-2017

Диссертациялык иш Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Философия жана саясий – укуктук изилдөөлөр институтунун укук бөлүмүндө аткарылды.

Илимий жетекчи:

юридика илимдеринин доктору, профессор
Молдоев Эдилбек Эсенович

Расмий оппоненттер:

юридика илимдеринин доктору, профессор
Бейшембиев Эсенгул Жумашевич

юридика илимдеринин доктору, доцент
Базарбай уулу Эрлан

Жетектөөчү уюм:

Ош мамлекеттик юридикалык институту,
Конституциялык жана административдик укук
кафедрасы, дареги: 723506, Ош шаары,
Ленин көчөсү, 40 в.

Диссертация 2017-жылдын 18-февралында саат 10.00дө Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана Кыргызстан эл аралык университетине караштуу юридикалык илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн диссертацияларды коргоо боюнча түзүлгөн Д 12.15.511 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот. Дареги: Бишкек шаары, Киев көчөсү, 132, Ж.Баласагын атындагы КУУнун №2 имараты, Юридикалык факультет, 209-дарскана.

Диссертация менен Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин илимий китепканасынан таанышууга болот: 720024, Дареги: Бишкек шаары, Жибек-Жолу көчөсү 394, №8 имарат.

Автореферат «__» январь 2017-жылы таркатылды.

**Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы,
ю.и.к., доцент**

Насбекова С.К.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу. Акыркы жылдары, окумуштуулар жана тажрыйбачылар гана эмес мамлекеттик бийликтин жогорку органдарынын өкүлдөрү белгилегендей Кыргызстанда түзүлгөн социалдык-саясий абалга тийиштүү белгилер болуп, саясий тутумдун жетишсиз стабилдүүлүгү, мамлекеттик башкаруу тутумунун жетишсиз натыйжалуулугу, коргонуу жана коопсуздук маселелерине карата аз көңүл бурулгандыгы, мамлекеттик ишмердиктин бардык чөйрөлөрүнө коррупциянын терең кириши саналат. Мындай шартта бардык мамлекеттик башкаруу тутумун, анын ичинде – жаңы коркунучтардын деңгээлине адекваттуу келген аракеттерди аткарууга мүмкүнчүлүгү жеткен мамлекеттик кызмат институтун реформалоо маселеси өзгөчө актуалдуулукка ээ болуп турат. Буга байланыштуу, учурда Кыргызстанда жүргүзүлүп жаткан администрациялык реформанын ажырыгыс бөлүгү болуп мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы күрөшүүнүн натыйжалуулугун артыруу эсептелет.

Мамлекеттик кызматты реформалоонун жүрүшүндө мамлекеттик кызматка жүктөлгөн милдеттерди жана Кыргыз Республикасынын Конституциясына жана эл аралык укуктун жалпы кабыл алынган принциптерине жана ченемдерине ылайык мамлекеттик кызматты ишке ашырган органдар тутумундагы коррупцияга каршы күрөшүүнү толук деңгээлде камсыз кылууга мүмкүнчүлүгү жеткен комплекстүү ченемдик укуктук базаны түзүүгө негизги көңүл бурулат. Алдыга коюлган жана жасалып жаткан иш чаралардын максаты болуп жалпы мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы күрөшүү деңгээлинин натыйжалуулугун кескин жогорулатуу жана ченемдик укуктук базасын жакшыртуу, бул тармакты жөнгө салуудагы жетишпегендиктерди жоюу болуп саналат.

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар жана негизги илимий-изилдөө иштер менен байланышы.

Диссертациянын темасы Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Философия жана саясий-укуктук изилдөөлөр институтунун укук бөлүмүндө аткарылган. Негизги идеялар, түзүлгөн теориялык жоболор изденүүчү кесипкөй эксперт катары катышкан адистештирилген бир катар топтордо кабыл алынган. Анын ичинен Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызматын реформалоо концепциясын иштеп чыгууда жана “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызматы жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоорун иштеп чыгууда кабыл алынган. Автор тарабынан “Администрациялык жоопкерчилик жөнүндө кодекс” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө” мыйзамдардын долбоорлору иштелип чыгышына активдүү катышып, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине жөнөтүлгөн.

Изилдөөнүн максаты болуп Кыргыз Республикасындагы администрациялык реформаларды жана мамлекеттик кызматты реформалоону жүргүзүү шартында мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн административдик-укуктук механизмдерин жакшыртуу боюнча илимий негиздүү тажрыйбалык жана теориялык сунуштарды иштеп чыгуу саналат.

Изилдөөнүн максаты төмөнкү милдеттерди аткаруу керектигин аныктады:

- 1) юридика илиминде, айрыкча администрациялык укук илиминде жана мамлекеттик кызмат түшүнүгүнө иштелип чыккан теориялык көз караштарга жана концепцияларга илимий талдоо;
- 2) мамлекеттик кызматтын максаттарын, милдеттерин жана уюштуруу функцияларын комплекстүү изилдөө;
- 4) мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнү уюштурууда жана башкарууда пайда болгон көйгөйлөрдү илимий талдоо жана аларды жок кылуу боюнча сунуштамаларды жана конструктивдүү сунуштарды иштеп чыгуу;

5) мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүдө ыйгарым укуктуу органдардын иш аракетин талдоо;

6) Прокуратура органдарындагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн административдик-укуктук көйгөйлөрүнө илимий талдоо жана автор тарабынан байкалган көйгөйлөрдү жоюу боюнча сунуштамаларды жана конструктивдүү сунуштарды иштеп чыгуу.

Диссертациялык изилдөөдөгү илимий жаңылык

Теориялык-укуктук илимдеги жана администрациялык-юридикалык илимдеги болгон кенемтени толуктоо менен диссертациялык изилдөө заманбап концепциялык мамилелердин багытында Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн административдик-укуктук көйгөйлөрү каралган Кыргыз Республикасындагы биринчи монографиялык теориялык-укуктук жана администрациялык-укуктук изилдөө болуп эсептелет.

Жүргүзүлгөн изилдөө иши республиканын мүнөздүү өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн административдик-укуктук көйгөйлөрүн чечүүдө жана мындан ары иштешинин оптималдуураак жолдорун аныктоого мүмкүндүк берет.

Жүргүзүлгөн изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү.

Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуу жана Кыргыз Республикасынын мамлекеттик-кызматтык мыйзамдарын жакшыртуу зарылдыгы менен аныкталат.

Жүргүзүлгөн илимий изилдөөнүн натыйжасында коргоого төмөнкү жоболор сунушталат:

Коргоого теориялык мааниге ээ болгон төмөндөгү жоболор көрсөтүлдү:

1. Автор тарабынан мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы күрөшүүнүн административдик-укуктук механизмдери түшүнүгү, белгилери жана негизги мүнөздөмөлөрү аныкталат жана мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы күрөшүүдөгү негизги тенденциялар жана учурдагы кемчиликтер ачыкталат. Мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы күрөшүүгө ыйгарым укуктуу органдын укуктук статусун жана функцияларын аныктоо боюнча конкреттүү сунуштар берилет.

2. Мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы күрөшүүдөгү ыйгарым укуктуу органдардын тармак аралык саясатты иштеп чыгуу функциясын, жөнгө салуу, координациялоо көзөмөлдөө жана контролдоо, көмөктөшүү функцияларын жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган башка функцияларды аткарган тармактар аралык орган болушу керек деген тыянак чыгарылат.

3. Чет элдик тажрыйбаны эске алуу менен прокуратура органдары тутумунда коррупцияга каршы текшерүү жана көзөмөлдөө механизмдерин иштеп чыгуу, теориянын жана практиканын приоритети катары коррупцияга каршы мыйзамдарга баардык бийлик бутактарынын чиновниктеринин, анын ичинде прокуратура органдарынын кызматкерлеринин кирешелери эмес, чыгашаларын декларациялоо институтун киргизүү сунушталат.

4. Изилдөөнүн багыты боюнча автор тарабынан прокуратура органдарында коррупциялык укук бузууларды алдын алуу боюнча уюштуруучулук-укуктук механизмдери сунушталды жана тийиштүү усулдук сунуштамалар иштелип чыкты.

5. Прокуратура органдарынын кызматкерлерин социалдык коргоо чаралары жетишсиз болгондуктан “Кыргыз Республикасынын Прокуратурасы жөнүндө” мыйзамга аларды социалдык жана укуктук жактан коргоого багытталган ченемдерди киргизүү сунушталат.

6. Прокуратура органдары тутумунда коррупция менен күрөшүү аракетинин натыйжалуулугу мажбурлоо усулу эмес, мамлекетте бул көйгөйдү алдын алуу функциясы катары негизделди.

7. Прокуратура органдарында коррупциялык көрүнүштөр менен күрөшүүнүн натыйжалуу ыкмасы болуп укук бузууларды алдын алуу эсептелет. Мындай негативдүү көрүнүштөрдү алдын алуунун жана эскертүүнүн натыйжалуу ыкмасы болуп кесипкөй адисттерди тандоо саналат. Буга байланыштуу прокуратура органдарына адисттерди тандоо жана кызматка кирүүдө көзөмөлдүү күчөтүү боюнча натыйжалуу механизм иштеп чыгуу зарылдыгы келип чыкты.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Диссертация Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каргы күрөшүүнүн административдик-укуктук көйгөйлөрүн ар кандай аспектилерде изилдөөдө жыйынтык изденүүчүнүн жеке өзү тарабынан алынган, өз алдынча аткарылган илимий изилдөө болуп саналат. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы күрөшүү тармагындагы мыйзамдарды жакшыртууга багытталган диссертациянын жаңычылдыгын жана практикалык маанисин түзгөн, коргоого чыгарылып жаткан диссертациянын жоболору диссертант тарабынан өз алдынча түзүлдү.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын басма сөз каражаттарында чагылдырылышы. Диссертациянын негизги жоболору жана тыянактары 7 илимий макалаларда чагылдырылган.

Диссертациянын көлөмү жана түзүмү. Диссертациялык иштин түзүмү тандалып алынган теманын өзгөчөлүгү менен аныкталат. Түзүм кириш сөздөн, үч главадан, корутундудан, адабияттардын тизмесинен турат.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө теманы тандап алуу, анын актуалдуулугу негизделген, изилдөөнүн объекти жана предмети, максаттары жана милдеттери аныкталган, изилдөөнүн методологиялык жана теориялык негиздери баяндалган, илимий жаңылыгы аргументтелген, изилдөөнүн теориялык жана практикалык мааниси аныкталган, коргоого алып чыгылган жоболор түзүлгөн, изилдөөнү апробациялоо формалары жана ишке киргизүү жыйынтыктары көрсөтүлгөн.

«Мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн теориялык жана уюштуруучулук-укуктук негиздери» деп аталган биринчи глава үч бөлүктөн турат. Биринчи главанын биринчи бөлүгүндө **«Мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупциялык көрүнүштөрдүн түшүнүгү, себептери, формалары жана усулдары»** изилденген.

«Коррупция» (латын сөзү *corruptio* – начарлоо, бузулуу) этимологиялык жактан сатылуучулук, кызмат адамдарын, саясий ишмерлерди сатып алуу, мамлекеттик жана коомдук органдардын кылмыш дүйнөсүнүн уюшкан түзүмдөрү менен биригип кетүүсү дегенде билдирет [*Шестернина Н.Л. Толковый словарь иностранных слов. М., 1998. С. 157.*].

Андыктан Коррупциянын кесепети кандай деңгээлге чейин мамлекеттик түзүлүштү, адам укугун, элдин социалдык абалын алып келе тургандыгы далилделген.

Ошол сбеппен 2003-жылдан 9-декабрында, Мексика өлкөсүнүн Мерида шаарында БУУнун “Коррупцияга каршы конвенциясынын расмий иш-кагаздарына кол коюулар болуп, кийинки 2004-жылдан тартып 9-декабрь БУУнун Генералдык Ассамблеясы тарабынан Коррупцияга каршы күрөшүү күнү катары жарыяланып белгиленип келет. Бүгүнкү күнгө карата маалым болгондой, БУУда 193 мамлекет камтылган.

Өзгөчө абалды ээлеген адамдар тарабынан өзүлөрүнүн кызматтык ыйгарым-укуктарын колдонуу менен кылмыш жасоосу, XIX кылымда эле кызматтык кылмыштардын өзгөчөлүгү катары таанылып келген.

Орус юристтери, кызмат боюнча жасалуучу кылмыштардын өзгөчө маанилүүлүгүн баса белгилешкен.

Н.М.Коркунов, кызмат адамдарынын кылмыштуулугу, жеке жактардын укук бузууларына караганда, мыйзамдын беделин, юридикалык тартиптин бекемдигин көбүрөөк солгундатат: алар жалпы мамлекеттин кызыкчылыктарына түздөн-түз таасир этет, деп жазган [Коркунов Н.М. Конституционное право России. 2-изд. - СПб. Екатеринбург, 1990.].

Коррупциянын эң бир кыска жана мазмундуу туюндурмасы Бириккен Улуттар Уюмунун (БУУ) жогоруда белгеленген «Коррупцияга каршы эл аралык күрөшүү жөнүндөгү» Маалыматтык иш-кагазында камтылган: «... коррупция – бул жеке максаттарда пайда алуу учун мамлекеттик бийликти кыянаттык менен пайдалануу» [Гаухман, Л. Коррупция и коррупционное преступление // Законность. - 2000. - № 6.].

Коррупциянын татаалдыгы жана көп кырдуулугу анын илимий, окуу жана коомдук-публицистикалык адабияттарда кездешүүчү көп сандаган аныктамаларын шарттайт.

Кыргыз Республикасынын ченемдик-укуктук актыларында, “коррупция” түшүнүгүнүн бир нече өз ара окшош аныктамаларын сунушташат. Бирөөлөрү аны, «жалпы элдик кызмат адамдарынын өзүнүн макамын жана ага байланыштуу болгон мүмкүнчүлүктөрүн өзүнүн пайдасына же үчүнчү жактардын пайдасына мүлктүк жана мүлктүк эмес баалуулуктарды жана артыкчылыктарды мыйзамсыз алуу үчүн пайдалануусу, ошондой эле жалпы элдик кызмат адамдарын физикалык жана юридикалык жактар тарабынан аталган баалуулуктарды жана артыкчылыктарды мыйзамсыз берүү аркылуу сатып алуусу», деп аныкташат.

Башкалары «мамлекеттик жана башка кызматкерлердин сатылуучулугу менен мүнөздөлгөн терс, мыйзамсыз социалдык көрүнүш», катары туюндурушат [Долгов, М.А. Борьба с коррупцией в международном праве / М.А. Долгов. Международно-правовые чтения. – Воронеж, 2003. - Вып. 1.].

Профессор В.В.Лунеев «коррупция бир гана жашыруун эмес, ошондой эле жасоонун макул болуучу мүнөзүнө ээ, ал адатта, өзүнүн артынан даттанууларды алып келбейт, анткени күнөөлү тараптар өзү же башка адамдар үчүн мыйзамсыз келишимден пайда алышат», деп эсептейт [Лунев, В.В. Снисходительность властей к коррупционерам доведена до абсурда // Чистые руки. – 1999. - № 2.].

Бул түздөн түз материалдык пайдалар, коммерциялык келишимдерди жасоодогу жеңилдиктер, ар түрдүү кызматтык кыянаттыктарды жазасыз жасоо мүмкүнчүлүгү жана башкалар.

Коррупциялык кылмыштуулук – бул атайын субъект катары өзүнүн кызматтык абалын жеке кызыкчылыктары же башка адамдарга карата пайда табуу, жеңилдик берүү үчүн колдонгон кызмат адамы болгон, кылмыштардын тутумун элестеткен криминалдык көрүнүш.

Жалпысынан, коррупция, кылмыштуу жана кылмыштуу эмес мүнөздөгү жосундардын жыйындысынан турган, татаал жана көп кырдуу көрүнүш катары, өзүнүн маңызы боюнча бир түрдүү эмес жана ар кандай формаларга ээ.

Азыркы убакта коррупциялык өз ара мамилелердин түрлөрүнүн (формаларынын) ар түрдүү классификациялары бар. Аларды чектөө ар кандай авторлор тарабынан өзүнүн көлөмү жана мазмуну боюнча ар түрдүү критерийлерди колдонуу менен ишке ашырылат. Коррупциянын түрлөрүнүн (формаларынын) мындай көп түрдүүлүгү, аны типтештирүүнүн критерийлерин аныктоого бирдиктүү көз караштын жоктугу менен шартталат.

Мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияны түрлөргө чектөө эң бир маанилүү жана олуттуу критерийлердин негизинде ишке ашырылышы керек. Алардын катарына коррупциялык жосундардын коомдук коркунуч деңгээлин, коррупциялык мамилелердин катышуучуларынын субъекттик курамын, алардын кызматтык абалын, коррупциялык байланыштардын мезгилдүүлүгүн жана башка бир катар критерийлерди кошууга болот.

Минтип коррупцияны өзүнчө түрлөргө (формаларга) чектөө мамлекеттик кызматкердин коррупциялык жүрүм-турумунун табиятын жана маңызын тереңирээк түшүнүүгө жардам берет, аны алдын алуу жана профилактикалоо боюнча натыйжалуу жана даректүү чараларды иштеп чыгууга өбөлгө болот.

Укук коргоо органдарынын анын ичинде прокуратура органдарында тутумундагы коррупциялык көрүнүштөрдүн формаларын жана усулдарын кароодо, алынган көпчүлүк жыйынтыктарды мамлекеттик кызматкерлердин жалпы башкы жыйындысына жайылтуу мүмкүн деп эсептейбиз.

1. Коррупцияны түрлөргө (формаларга) чектөөдө маанилүү критерий, анын мезгилдүүлүгү болот. Бул критерийге байланыштуу **тутумдук жана эпизодтук** коррупцияны бөлүп чыгууга болот [Кузнецов, И.Е. *Коррупция в системе государственного управления: социологическое исследование* / И.Е. Кузнецов Дис... канд. социол. наук. Санкт - Петербург. 2000].

Тутумдуу коррупциянын маңызы бийлик өкүлдөрү менен жарандардын же юридикалык жактардын ортосундагы коррупциялык байланыштардын узактыгында жана туруктуулугунда чагылат. **Эпизодтук коррупция** – бул жеке баюу максатында мамлекеттик кызматкер (укук коргоо, прокуратура органдарынын кызматкери) тарабынан маал-маалы менен жасалып туруучу, коррупциялык мүнөздөгү өзүнчө жосундар.

Паракорчулуктан тышкары, укук коргоо органдарынын кызматкерлери жана мамлекеттик аткаруу бийлик органдары тарабынан кызматтык ыйгарым-укуктарын кыянаттык менен пайдалануу фактылары кеңири тараган. Акыркы 10 жылдан бери кылмыштын бул түрүнүн өсүү тенденциясы байкалууда. Маселен, **2015-жылы Республика боюнча баардыгы болуп 1085** коррупциялык кылмыш иштер катталганса, алардын ичинен 294 кылмыш иш жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматкерлерине карата, – 79 шаар мэрлерине, 79 Коргоо Министирлигине, 74 Билим берүү Министирлигине, Курлуш жана архитектура агентигине – 44, Прокуратура министирлигине – 54, Мамлекеттик каттоо кызматына – 42, саламаттыкты сактоо Министирлигине – 39, Мамлекеттик экологиялык техникалык коопсуздук инспекциясына – 32, Социальном фонд башкармалыгына – 28, Чек ара кызматына – 26, Салык кызматына – 25, Тарнспорт жана комуникация Министирлигине – 19, Бажы кызматына – 16, областык жана райондук мамлекеттик администрациясына-11 жана сот органдарынын корпусуна карата – 20 кылмыш иши катталып козголгон. Көрүнүп тургандай эң көп козголгон кылмыш иш жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматкерлерине карата козголгон.

Ал эми сот жана укук коргоо органдарынын кызматкерлерине карата **2015-жылы жалпы 142** коррупциялык кылмыштуулук аныкталып, алардын ичинен ИИМне – 59, Салык кызматына – 25, Таможенный кызматына – 16, Жазык аткаруу мамлекеттик кызматына – 13, Экономикага каршы күрөшүү кызматына – 3, Улуттук коопсуздук кызматына – 2, Банги затты көзөмөлдөө кызматына – 2, Прокуратура органына карата – 2 жана сот корпусунун кызматкерлерине карата – 20 коррупцияга байланыштуу кылмыш иштери козголгон.

Биздин пикирибиз боюнча, укук коргоо органдарынын, анын ичинде прокуратура органдарынын ишмердүүлүгүн баалоонун критерийлери мыйзамдык бекитүүгө ээ болушу керек.

Бардык көрсөтүлгөн факторлор прокуратура органдарындагы кылмыштуулуктун пайда болушуна терс таасир этет. Башкача айтканда, кылмыштар бир эмес, бир нече себептердин жана шарттардын аракетинин натыйжасында жасалат.

Мамлекеттик кызмат тутумундагы каалаган коррупциялык көрүнүштөр (себептерине, формаларына жана усулдарына карабастан) бир гана мамлекеттик органдардын ишмердүүлүгүн аксатпастан, ошондой эле мамлекеттин улуттук коопсуздугуна түздөн-түз коркунуч келтирүүчү терс фактор болуп калат. Көп сандаган изилдөөлөр көрсөткөндөй, уламдан-улам көпчүлүк кыргызстандыктар, алардын

укуктарынын бузулушу менен байланыштуу көйгөйлөрдү, укук коргоо органдарын айланып өтүп, чечип келишүүдө.

Биринчи главанын экинчи бөлүгүндө **«Мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүү боюнча Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын калыптануусу»** талданган.

Кыргызстанда коррупция менен күрөшүү зарылчылыгынын көйгөйү 90-жылдары Эгемендүүлүккө ээ болгондо эле даана айкын болгон. Анткени мамлекеттик кызмат адамдарынын кеңейтилген укукка жат ишмерлүктөрү мамлекеттик кызыкчылыктарга олуттуу зыяндарды алып келип, мамлекеттик бийликтин башкаруусуна, коомго коркунуч жараткан.

Ошол убакта коррупция менен күрөшүүгө багытталган бир нече долбоорлор даярдалып, алардын ичинен алгачкылардан болуп, 1991-жылдын 25-июлунда Кыргыз Республикасынын Министирлер кабинетинин 1991-жылдын 25-июлундагы №364 токтомунун негизинде спекуляция, уурдоо, экономикалык саботаж, коррупцияга карата комплекстик максаттуу чаралар программасы иштелип чыгып, укук коргоо жана мамлекеттик органдарга аткарууга тапшырылган.

1992-жылдын 18-декабрындагы Кыргыз Республикасынын Президентинин ПЖ №-388 сандуу “Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик кызматынын тутумунда коррупцияга каршы күрөшүүнүн уюштуруу чаралары жөнүндөгү” жарлыгы чыккан.

Андыктан мамлекеттик кызмат тутумунда коррупциянын алдын алуу менен тыюу максатында, бул жарлыкта Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасында, Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздук кызматында жана Кыргыз Республикасынын ИИМде “Коррупцияга каршы күрөшүү багытында” бөлүм ачуу жагы каралып, кылмыштуулуктун бетин ачуудагы мамлекетке келтирилген зыянды толугу менен өндүрүлгөн сумманын 30% аталган куч коргандарынын техникалык-базасын чыңдоо максатында атайын эсептерине которууга уруксат берилген.

Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө Кыргыз Республикасынын “Мамлекеттик кызмат жөнүндөгү” Мыйзамдын долбоорун иштеп чыгуу тапшырылган.

Мамлекеттик органдардын ашкере жана негизсиз кийлигишүүсүн жоюу максатында, 2003-жылдын 22-июлунда Кыргыз Республикасынын Президентинин ПЖ N 240 сандуу “Коррупцияга жана экономикалык кылмыштарга каршы күрөшүү системасын өркүндөтүү боюнча чаралар жөнүндө” Жарлыгы чыгып, негизги милдеттеринин бири деп, Кыргыз Республикасынын Прокуратурасын экономикалык кылмыштуулукка жана коррупцияга каршы күрөшүү боюнча Башкы башкармасын кызматтык кылмыштарга каршы күрөштү күчөтүүнү көрсөткөн.

Мамлекеттик кызматтын тутумунда коррупциялык көрүнүштөрдү мыйзам чегинде чектөө максатында 1999-жылдын 30-ноябрында №132 “Мамлекеттик кызмат жөнүндө мыйзам” биринчи жолу кабыл алынып жана аталган мыйзам 2004-жылдын 11-августунда экинчи ирет кабыл алынган.

2005-жылдын 21-июнундагы ПЖ N 251 сандуу Кыргыз Республикасынын Президентинин “Кыргыз Республикасында коррупцияга каршы күрөштүн мамлекеттик стратегиясы жөнүндө” Жарлыгы чыккан.

2009-жылдын 11-мартында Кыргыз Республикасынын Президентинин “Кыргыз Республикасында коррупцияга каршы күрөшүүнүн Улуттук стратегиясы жөнүндө ПЖ N 155 сандуу Жарлыгы кабыл алынып, 2009-2011-жылдарга иш-пландары бекилген.

“Кыргыз Республикасынын коррупцияга каршы саясатынын мамлекеттик стратегиясы жана коррупцияга каршы туруу боюнча чаралар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Президентинин 2012-жылдын 2-февралындагы N 26 Жарлыгын ишке ашыруу максатында, ошондой эле 2012-2014-жылдарга коррупцияга каршы туруу боюнча Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн иш-чараларына мониторингди жана баалоонун механизмдерин аныктоонун, программалык чараларды жана индикаторлорду деталдаштыруунун жана артыкчылыктуу кылуунун алкагында Кыргыз Республикасынын

Өкмөтүнүн 2012-жылдын 30-августунда 2012-2014-жылдарга коррупцияга каршы туруу боюнча Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн иш-чараларынын планын жана программасын бекитүү жөнүндө №596 токтому кабыл алынган.

Кыргыз Республикасынын тарыхында коррупцияга каршы күрөшүүнүн бирден бир негизги укуктук актысы болуп 2012-жылдын 8-августунда кабыл алынган Кыргыз Республикасынын “Коррупцияга каршы күрөшүү жөнүндө” N 153 Мыйзамы эсептелет.

Бул мыйзам коррупцияга каршы аракеттенүүнүн негизги принциптерин, коррупцияны алдын алуунун жана аны менен күрөшүүнүн укуктук жана уюштуруучулук негиздерин, коррупциялык укук бузуулардын кесепеттерин азайтуунун, жоюунун укуктук негиздерин белгилейт.

Ошону менен бирге, дүйнөлүк коомчулук тарабынан Кыргызстандын бардык бийлик органдарын коррупциялангандыкка күнөөлө, копчулук учурларда негизсиз.

Маселен, улуттук коррупцияга каршы комитеттин басы боюнча, 2014-жылы өлкөдөгү жылдык коррупциялык жүгүртмө бир топ зыянды түзгөн. Бул көрсөткүч төрт жыл мурдагыдан 5 эсеге аз. «Турмуш-тиричиликтик коррупцияга» кыргызстандыктардын жарымынан көбү аралашкан. Жүргүзүлгөн сурамжылоо көрсөткөндөй, респонденттердин 75%, алардын айтуулары боюнча, өз көйгөйлөрүн паранын жардамы менен чечүү мүмкүнчүлүгүн колдонушкан.

«Трансперенси Интернешнл» эл аралык бейөкмөт уюмунун маалыматтарына ылайык, 2007-жылы Кыргызстан коррупциянын масштабы боюнча 163 өлкөнүн тизмесинде 166-орунда турган болсо, 2012-жылы 177 мамлекеттин ичинен 154, 2013-жылы 150 орунда болгон.

Кыргызстандык коррупцияга каршы мыйзамдардагы «боштуктарды», жарым-жартылай өлкөнүн аймагында иштеген башка укук-ченемдик актылар толтурушат.

Кыргызстандык жана эл аралык коррупцияга каршы мыйзамдарда бар болгон диссонанстык өзгөчөлүктөргө токтолгубуз келет.

Алардын айрымдарын гана атайлы. Мисалы, бүгүнкү күндө ата-мекендик кылмыш-жаза укугунун ченемдери өзүлөрүнүн курамдары менен, чет өлкөлөрдө коррупциялык катары таанылган, жосундарды камтышпайт.

Россия ИИМнин Сибирь юридикалык институтунун бир катар окумуштуулары, Россияда өтө кеңири тараган ачык коррупциялык мүнөздөгү айрым иш-аракеттер иштеп жаткан мыйзамдардан орун таппагандыктарын белгилешет [Долгов, М.А. *Противодействие коррупции: соотношение международно-правового и внутригосударственного регулирования* / М.А. Долгов. Автореф.... канд. юрид. Наук. - Казань, 2007.].

Алардын катарында:

- кызмат адамдарынын жеке киреше алуу үчүн коммерциялык ишмердүүлүккө катышуусу;
- жалган жактарды жана (же) туугандардын колдонуу менен, жеке пайдаларды алуу максатында мамлекеттик каражаттарды коммерциялык түзүмдөргө өткөрүүчүн кызматтык абалын пайдалануу;
- кызмат адамы менен тарабынан жеке киреше алуу максатында коммерциялык түзүмдөргө жеңилдиктерди берүү жана башкалар.

Эгерде кыргыз коррупцияга каршы мыйзамдарынын калыптануу процессин узакка созулган, толук бүтө элек процесс катары карай турган болсок, анда мындан ары дагы «жакшыртуу» заарылдыгы жөнүндө айтууга болот, мисалы, Административтик жоопкерчилик жөнүндөгү кодексти (АЖЖК).

Кыргыз Республикасынын АЖЖКне 2008-жылдын декабрь айында киргизилген өзгөртүүлөргө карабастан, бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасында коррупциялык кылмыштарга административтик каршы аракеттенүү боюнча мыйзамдык база жок, деп айтууга болот.

Жана эгерде советтик мезгилде административтик юстицияны ар түрдүү формаларга ээ партиялык прессинг алмаштырып турса (партиялык көзөмөл комитеттери түрүндө), бүгүнкү күндө жадакалса мындай «профилактиканын формалары» дагы жок.

Бүгүнкү күндө айрым кызматтын кызыкчылыктарына каршы кылмыштар менен дисциплинардык жоруктардын ортосунда, тийиштүү административтик укук бузуулардын түрлөрү менен толтурулушу керек болгон, «укуктук боштук» пайда болду.

Ошону менен, кызматтык укук бузууларды укуктук баалоого болгон тутумдуу мамиле бузулган. Андан тышкары, коррупция менен күрөшүү үчүн административтик-укуктук тосмолорду орнотуу мүмкүнчүлүктөрү колдонулбай келет [Куракин, А.В. *Административно-правовые средства предупреждения и пресечения коррупции в системе государственной службы Российской Федерации* / А.В. Куракин. Автореф.... докт. юрид. наук. - Люберцы, 2008.]

Коррупцияга каршы күрөшүү багыты боюнча административтик мыйзамдардын базасын түзүүчүн мыйзамдык тартипте коррупциялык укук бузуулардын конкреттүү түрлөрүн аныктоо керек.

Андан тышкары, коррупциялык кылмыштарды тагыраак чектөө үчүн Кыргыз Республикасынын АЖЖКсин майда пара алгандык үчүн жоопкерчилик жөнүндөгү берене менен толуктоо актуалдуу болмок. Бул толуктоонун актуалдуулугун башка авторлор дагы көрсөтүшөт.

Мындан тышкары, кыйла маанилүү профилактикалык каражат катары, коррупциялык багыттагы административтик укук бузуулар үчүн санкциялардын күчөтүлүшүн, кароого болот.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупциянын алдын алуу жана тыюу салуунун административтик-укуктук каражаттары, бул тармакта иштеген заманбап эл аралык жана европалык стандарттарга негизделиши керек.

Биринчи главанын үчүнчү бөлүгүндө **«Мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн чет элдик тажрыйбасы»** каралган.

Кыргыз Республикасындагы, укук коргоо анын ичинде Прокуратура органдарындагы, коррупцияга каршы аракеттенүүнүн укуктук аспектилеринин абалын баалоодо, практикада өзүнүн натыйжалуулугун далилдей алган коррупцияга каршы мыйзамдарды (програмадарды) аныктап чыгуу идеясы, чет элдик оң тажрыйбаны өздөштүрүүчүн чоң мүмкүнчүлүктөрдү бере тургандыгын эске алуу керек.

Жакынкы аралыкта мамлекеттик деңгээлде дагы башка эл аралык укук-ченемдик актылардын кабыл алынышы мүмкүн болгондуктан, бийлик органдарындагы коррупцияга таасир этүүнүн укуктук чараларын ишке ашыруунун чет элдик тажрыйбасынын айрым аспектилерин изилдөө бизге маанилүү көрүнөт.

Мамлекеттик деңгээлде коррупцияга каршы стратегияны калыптандырышкан, коррупциялангандык рейтинги боюнча биринчи жыйырмалыкка кирген, коррупция маанисинде «таза» өлкөлөрдүн катарындагыларга төмөнкүлөр кирет: Финляндия, Дания, Жаны Зеландия, Исландия, Сингапур, Швеция, Канада, Нидерланды, Люксембург, Норвегия, Австралия, Швейцария, Улуу Британия, Гонконг, Австрия, Израиль, АКШ, Чили, Ирландия, Германия, Япония [Кузнецова, Н.Ф. *Обсуждение проблемы борьбы с коррупцией. Круглый стол // Государство и право. - 1993. - № 2.*]

Жогоруда келтирилген өлкөлөрдөгү коррупцияга каршы ишмердүүлүктү уюштуруунун айрым өзгөчөлүктөрү төмөнкүгө барып такалат: коррупция бул өлкөлөрдүн өкмөттөрү тарабынан улуттук коопсуздуктун олуттуу көйгөйү катары каралат.

Коррупциялык кылмыштар учун жоопкерчиликти жөнгө салуу тармагындагы чет мамлекеттердин тажрыйбасы көп түрдүү жана көпчүлүк учурларда карама-каршылыктуу. Маселен, ар түрдүү батыш өлкөлөрүнүн мыйзамдары кызматтык кылмыштарга тиешелүү жосундардын чөйрөсүн ар башкача аныкташат.

Мисалы, италиялык кылмыш-жаза мыйзамдар өзүнчө беренелерде үч курамды бөлүп карайт: кызмат адамынын ыйгарым-укуктарына кирүүчү аракеттерди жасоо

максатында пара алуу; кызмат адамынын ыйгарым-укуктарына каршы келген аракеттерди жасоо максатында пара алуу; сотто пара алуу.

Көп учурларда кызмат адамына карата берилген «белек» менен параны кылмыш катары чектөө жөнүндөгү маселелер жаралат.

Бул көйгөйгө АКШда эң чоң маани бөлүнөт. Ал жакта инфляциянын өсүшүнө карата мыйзам менен эмес, укук колдонуу практикасы менен жакшы эреже иштелип чыккан. Ага ылайык, мамлекеттик кызматкер баасы белгиленген суммадан ылдый болгон белектерди эч тоскоолдуксуз ала алат.

Мисалы, АКШнын конгрессинин өкүлдөр палатасынын мүчөсүнүн бир жыл аралыгында бир булактан жалпы басы 250 АКШ долларынан ашпаган белектерди алууга укугу бар. Ар бир 3 жыл сайын бул чек кайрадан каралып турат (инфляцияга карата) [Долгов, М.А. *Борьба с коррупцией в международном праве* / М.А. Долгов. *Международно-правовые чтения*. – Воронеж, 2003. - Вып. 1.].

Айрым мамлекеттердин (мисалы, Германиянын) мыйзамдары өзүнчө, манызы боюнча бири-бирин кайталоочу, беренелерде пара алуучунун дагы, аны берип жаткан адамдын дагы аракеттерин кенен сүрөттөйт. Бир жагынан, Улуу Британиянын укугунда эки тараптын тең аракеттери, окшош жаза караган, бир эле берене боюнча квалификацияланат.

Израилде коррупцияга каршы атмосфера ыктымалдуу коррупциялык аракеттерди «мониторингти белгилүү кайталоо» тутуму менен камсыздалат. Израилде, чиновниктер үчүн олуттуу социалдык женилдиктер каралгандыгына жана алардын коррупциялык аракеттери байкалган учурда катаал жазадан кутулуу мүмкүн эместигине байланыштуу, төмөн жактагы коррупция дээрлик жокко эсе. Израилде сотко чейин жеткирилген коррупциялык кылмыштар 5%дан ашпайт.

Түштүк Кореянын 2002-жылдын 1-январынан тарта күчүнө кирген «Коррупция менен күрөшүү жөнүндөгү» жаны мыйзамын эталон деп атап келишет. Ага ылайык өлкөнүн каалаган жашы жеткен жаранына коррупцияга байланыштуу иликтөөнү баштоого укук берилген: аудит жана инспекция боюнча комитет (өлкөдөгү башкы коррупцияга каршы орган) каалаган арыз боюнча иликтөөнү баштоого милдеттүү [Нурутдинов, А.З. *Коррупция как общеправовой феномен* / А.З. Нурутдинов. - Нижний Новгород, 2004.].

Япондук мыйзам чыгаруучу өзгөчө маанини саясатчыларга, мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлерге карата болгон тыюу салууларга болот. Алар, тагыраагы, япон чиновнигин кызмат учурунда дагы, кызматтан кеткенден кийин дагы жеке бизнеске карата саясий нейтралдаштырган, коп сандаган чараларга тиешелүү.

Японияда, көпчүлүк өлкөлөрдөгүдөй эле, коррупция менен күрөшүүнүн негизги багыттарынын бири болуп кадр саясаты эсептелет. Бул жакта мамлекеттик башкаруу меритократия принцибинде түзүлгөн жана кызматка багытталган. Япон чиновниктерине татыктуу эмгек акыга кепилдик берилген.

2001-жылдын апрель айында Японияда «Маалыматты ачыктоо жөнүндөгү» мыйзам күчүнө кирген. Бул акт жарандарга өкмөттүк мекемелерде бар болгон расмий маалыматтарды алууга болгон укукту кепилдендирет, жана өкмөт белгилүү бир маалыматтарды ачыктабоо чечимин кабыл алган учурларда, маалыматты ачыктоону көзөмөлдөө боюнча Кеңешке апелляция беруу мүмкүнчүлүгүн берет. Бул шарттар коомдук топторго бир нече коррупциялык учурларды ачыкка чыгарууга мүмкүндүк берген.

Кыргыз мыйзамдарынын «көйгөйлүү» учурларын кароодо, коррупция менен күрөшүүгө багытталган бирдиктүү кодификацияланган актынын жоктугу бул «улуттук көйгөйдү» натыйжалуу чечүүгө тоскоолдук боло албастыгын далилдей алган, Япониянын тажрыйбасын эске алуу керек. Бул жакта коррупцияга каршы мүнөздөгү ченемдер бири-бирин толуктаган көпчүлүк улуттук мыйзамдарда камтылган.

«Кыргыз Республикасынын коррупцияга каршы мыйзамдарынын заманбап этаптагы административдик-укуктук потенциалы» деп аталган экинчи глава үч бөлүктөн турат. Экинчи главанын биринчи бөлүгүндө **«Кыргыз Республикасынын прокуратура органдарынын коррупцияга каршы аракеттенүүсүнүн административтик-укуктук потенциалын калыптандыруудагы ролу»** изилденген.

Коррупциялык ишмердүүлүктү алдын алуу жана жокко чыгаруу үчүн жетиштүү жана заарыл болгон, көзөмөлдөөнүн жана укуктук таасир этүүнүн уруксат берилген чараларынын көлөмү орнотулган эмес. Коррупцияга каршы таасир этүү тутумунун иштөөсүн камсыздоо боюнча мамлекеттик жана коомдук институттардын ыйгарым-укуктары аягына чейин жазылган эмес.

Бүгүнкү күндө, коррупция менен күрөшүүнүн конкреттүү чараларын караган күчүндөгү ченемдик акты, 2012-жылдын 28-июнунда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан жактырылып, Кыргыз Республикасынын 2012-жылдын 8-августундагы «Коррупцияга каршы күрөшүү жөнүндө» N 153 Мыйзамы кабыл алынган.

Кыргыз укугунун тарыхында биринчи болуп коррупциялык укук бузууга катыштыгы бар юридикалык жактардын административтик жоопкерчилигин орнотууну, жана ошондой эле коррупциялык мүнөздөгү административтик укук бузуу жасаган мамлекеттик кызматкерлерге административтик жаза катары дисквалификацияны колдонууну божомолдогон.

Президент, укук сактоо кызматына алуу үчүн тоскоолдук болуучу, чектөөлөрүдү мыйзамдык «кеңейтүү» заарылчылыгына дагы көңүл бурган.

Маселен, Прокуратура органына жана укук коргоо органдарына кызматкерлеринин катарына «алуудан» баш тартуу үчүн себептердин ичине жаранды аракетке жөндөмсүз же чектелген жөндөмдүү деп табуу жөнүндөгү күчүнө кирген соттун чечими, жана ошондой эле анда мурда же азыркы учурда соттуулугунун бар болуусу кирет.

Укук коргоо кызматкерлеринин ыкчам-иликтөө ыйгарым-укуктарынын кеңейтилишин, кандайдыр бир мааниде, прокуратура органдары тарабынан ыкчам-иликтөө ишмердүүлүгүн ишке ашыруучу органдардын мыйзамдарды аткаруусун көзөмөлдөөнү күчөтүү менен «нейтралдаштырылат».

Мисал катары Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы жана шаар, облустардын ар-бир региондордун өзгөчөлүгүнө карата коррупцияга каршы аракеттенүү боюнча иш-чаралар жыл сайын бекитилип турат.

Мындан тышкары ар-бир шаар райондордо, кварталына бир жолудан кем эмес, алдын ала түзүлгөн иш-пландын негизинде коррупцияга каршы аракеттенүү тармагында анализделген кеңешме шаар-райондун прокурорлору тарабынан өткөрүлүп урат. Бул кеңешме, коррупцияга каршы аракеттенүү тармагындагы мамлекеттик саясатты ишке ашыруу маселелери боюнча аймак жетекчисине сунуштарды даярдоого, коррупциянын себептерин жана шарттарын жок кылуу боюнча мамлекеттик бийликтин аткаруу органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишмердүүлүктөрүн координациялоого багытталган.

Аймактык мыйзамдарды изилдөөлөр көрсөткөндөй, республиканын аймактарында коррупцияга каршы саясатты ишке ашыруунун субъектилерине, күч түзүмдөрүнүн тышкары, мамлекеттик бийлик органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, массалык маалыматтар каражаттары (ММК), коомдук бирикмелер кирет.

Басымдуу көпчүлүк учурларда коррупцияга каршы аракеттенүү боюнча мамлекеттик органдар кеңешме же жардамчы субъектилер, башкача айтканда бийликтик ыйгарым-укуктарга ээ эмес.

Биздин оюбузча, прокуратура органынын денгээлинде коррупцияга каршы чаралардын ишке ашырылышынын пландык мүнөзү, алардын натыйжалуу аткарылышынын кепилдиги. Андан дагы мамлекеттик органдарда жана прокуратура органынын өзүндө укук бузууларды алдын алууну пландаштыруу түшүнүгү буга чейин

эле илимий изилдөөлөрдүн предмети болуп келген жана мындай иштин маанилүүлүгү далилденген.

Андан тышкары, оң учурларга пландык иш-чараларда ички ведомстволук коррупцияга каршы түзүүчү конкреттештирилгендигин кошууга болот.

Көзөмөлдөө-текшерүүчү ведомстволорду, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын, жергиликтүү бийлик органдарын декриминалдаштыруу боюнча иш-чаралардын натыйжалуулугун жогорулатуу.

Мамлекеттик органдарда, укук коргоо ичинде прокуратура органдарында коррупциялык көрүнүштөрдү аныктоого, алдын алууга жана жок кылууга багытталган чаралардын натыйжалуулугун жогорулатуу, аймактын прокуратура органына жана мамлекеттик органдарда болгон ишенимди жогорулатуу керек.

Экинчи главанын экинчи бөлүгүндө **«Прокуратура органынын тутумундагы жана мамлекеттик органдарда коррупцияга каршы аракеттенүүнүн мамлекеттик механизмдерин жакшыртуудагы коррупцияга каршы мыйзамдардын ролу»** каралаган.

Кыргыз Республикасынын Президентинин 2012-жылдын 2-февралындагы N26 Жарлыгы менен бекитилген “Кыргыз Республикасында коррупцияга каршы туруунун мамлекеттик стратегиясы” бекитилген.

Коррупциялык көрүнүштөргө каршы туруунун мамлекеттик стратегиясы өлкө жетекчилигинин саясий эркин чагылдырат. Стратегиянын жоболору коррупциянын коомдогу өзөктүү себептерин жоюуга, комплекстүү максаттарга - коомдогу коррупциянын деңгээлин төмөндөтүүгө жетишүүнүн артыкчылыктарын, ырааттуулугун жана жолдорун аныктайт.

Акыркы учурларда Кыргыз Республикасындагы коррупциялык көрүнүштөрдүн көйгөйлөрү мамлекеттин коомдук турмушунда туруктуу орундардын бирин ээлей баштады. Коррупция темасы алдынкы планга чыкты жана жеке турмушта, жалпыга маалымдоо каражаттарында гана эмес, мамлекеттик бийликтин жогорку органдарында да туруктуу талкуунун ажырагыс бөлүгү болуп калды. Бул көйгөйгө мындай көңүл буруу коррупциялык көрүнүштөрдүн коомдук-коркунучтуу терс жосуну катары мамлекеттик башкаруунун, укуктук жана коомдук мамилелердин натыйжасыздыгы, адеп-ахлак менен тыгыз байланыштуулук фактысын аңдап-билүү менен шартталган.

Өзүнүн кызмат ордуна киришүү сөзүндө Кыргыз Республикасынын Президенти А.Ш.Атамбаев: "биздин кийинки кадам - коррупцияга каршы аеосуз күрөш жүргүзүү. Эгер биз өз коомубузда коррупциянын бардык көрүнүштөрүн түп-тамыры менен жойбосок, анда биздин өлкөнүн келечеги коркунучта" деп айткан.

Ошондуктан, ал кылдат иликтөөнү, өзгөчө мамилени жана токтоосуз күрөш жүргүзүүнү талап кылат.

2009-жылдын 17-июлунда N 224 Мыйзам менен “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” жаңы мыйзамы кабыл алынып, кызматка өтүүгө байланыштуу чектөөлөрдү, тыюу салууларды жана милдеттерди камтыган, беренелер менен толукталды.

Жыйынтык катары – Прокуратура органдарында кызмат өтөөгө байланыштуу тыюу салуулардын тизмеси кыйла кеңейтилет жана конкреттештирилет.

«Коррупцияга каршы аракеттенүү жөнүндөгү» мыйзамына 13-беренесине ылайык, бул терс көрүнүш менен күрөшүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча мамлекеттик органдардын (анын катарында прокуратурадагы) ишмердүүлүгүнүн негизги багыттарынын бири – жарандардын жана юридикалык жактардын кайрылууларында камтылган маселелерди чечүүнү көзөмөлдөө.

Маселен, 2015 – жылдын жыйынтыгы боюнча Бакай-Ата райондук прокуратурасына жарандардан 190 жазуу түрүндөгү кайрылуулар келип түшкөн. Алардын прокуратура органдарына жок, укук коргоо органдарына 5 милиция кызматкерлеринин аракеттерине

даттануу болгон. Бул жылы, прокуратура органына, прокуратура органдарына болгон ишенимдин өсүүсү менен байланыштуу, өсүш тенденциясы байкалууда.

Ошондуктан, жарандардын прокуратурага кайрылууларында камтылган маселелерди чечүүнү көзөмөлдөөнү күчөтүүгө байланыштуу, мыйзамдык бекитилген орнотмолор мындай иштин механизмдин жакшыртууга көмөктөшөт. Ошол эле маалда кызматкерлердин арасындагы ыктымалдуу коррупциялык көрүнүштөр жөнүндөгү маалыматтарды өтө дыкаттык менен текшерилет.

Мисалы, жарандардын арыздарын (кайрылууларын) кароонун натыйжалары, жүргүзүлгөн кызматтык текшерүүлөрдүн жыйынтыктары жөнүндөгү маалыматтарды прокуратура башкармалыгынын интернеттеги расмий сайттарынын атайын бөлүмдөрүнө жүктөөгө болот.

Экинчи главанын үчүнчү бөлүгүндө **«Укук колдонуучу практика коррупцияга каршы мыйзамдардын натыйжалуулугунун критерийи катары»**

«Коррупцияга каршы аракеттенүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамдын кабыл алынышы менен, биздин оюбузча, КР мамлекеттик органдарынын ишмердүүлүгүнүн бардык тармактарындагы аны колдонуу практикасы жөнүндөгү маалыматтарды тутумдуу чогултууну, анализдөөнү жана бириктирүүнү аткаруу боюнча иш башталышы керек. Бул иш-чаралардын негизги максатты – укуктук жөнгө салуунун пландаштырылган жыйынтыктарга дал келүүсүн аныктоо.

Күчүнө кирген «Коррупцияга каршы аракеттенүү жөнүндө» Мыйзамдын укук колдонуу аспектиери тууралуу жетиштүү маалыматтардын жоктугуна карабастан, алардын айрымдары мыйзамдык актынын текстине таянып божомолдонушу мүмкүн.

Алардын азыркы маалда мыйзамдык түшүндүрмөгө ээ эместиги тууралуу айтууну маанилүүрөөк деп эсептейбиз. Маселен, көрсөтүлгөн мыйзам коррупцияны профилактикалоо боюнча чаралар катары коомдук жана парламенттик көзөмөлдү аныктаган. Ошону менен бирге, ал бул ченемди ишке ашыруунун укуктук механизмдерин карабайт.

Азыркы маалда ушуга окшогон укук колдонуу «боштуктары» иштеп жаткан мыйзамдарды жана кабыл алынып жаткан мыйзам долбоорлорун коррупцияга каршы экспертизадан өткөрүү усулдуктарында дагы бар (мындай иштин механизми, жооптуу ведомство жана башкалар жазылган эмес).

Ошону менен бирге, аймактык деңгээлде укуктук документтерди коррупцияга каршы экспертизадан өткөрүүнүн айрым практикасынын бар экендигин белгилеп кетүү керек.

Мисалы, Кыргыз Республикасынын Башкы Прокуратурасынын демилгеси боюнча 2013 – жылдан тарта, жергиликтүү укук-ченемдик документтердин коррупциогендигин изилдөө боюнча ведомстволор аралык топ түзүлгөн. Прокуратура органдарынын өкүлдөрүнөн тышкары курамына Кыргыз Республикасынын Координациялык Кеңешменин мүчөлөрү, монополияга каршы жана салык кызматынын аймактык бөлүмдөрүнүн кызматкерлери кирет.

Бул убакыт аралыгында топтун катышуучулары тарабынан 15 ар түрдүү документ изилденген, алардын ичинен 5 – прокуратуранын түздөн-түз катышуусу менен. Алардын бирөөсү боюнча эки мааниде чечмелөөгө ыктымалдуу болгон талаштуу кырдаал аныкталган. Документти кабыл алууну демилгелегендердин дарегине тийиштүү кеңешмелер берилген.

Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик кызмат жөнүндөгү мыйзамга таяна турган болсок, КРнын укук-ченемдик актылары менен аныкталган тизмеге кирген мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлер, жумуш берүүчүнүн өкүлүнөөзүнүн кирешелери, мүлкү жана мүлктүк мүнөздөгү милдеттенмелери жөнүндө жана өз үй-бүлө мүчөлөрүнүн кирешелери, мүлктөрү жана мүлктүк мүнөздөгү милдеттенмелери жөнүндөгү маалыматтарды мыйзамда көрсөтүлгөн мөөнөттө берип турууга милдеттүү. Көрсөтүлгөн

маалыматтарды берүүнүн тартиби КРнын мыйзамдары жана укук-ченемдик актылары менен орнотулат.

Ошону менен эле бирге, ченемде, мындай маалыматтарды качан бериш керек экендиги, жазылган эмес. Анын чечмеленишине таянып, бул бир жолку аракет экендигин, божомолдоого болот.

Биздин оюбузча, мындай маалыматтарды мезгил-мезгили менен (жок эле дегенде – жылына бир жолу) берип туруу гана мамлекеттик кызматкердин кирешесине дал келбеген «каржылык жана мүлктүкөсүшүн» аныктап, коррупциянын алдын алууга иштей алат.

Ошондой эле коррупцияга каршы мыйзамдар менен, коррупцияга каршы аракеттенүүгө багытталган мыйзамдарынын укук талаасында бир убакта иштөөсүнө байланыштуу, укук колдонуу практикасы каралган эмес.

Маселен, Айрым мыйзам чыграуучу өкүлдөр жана серепчилердин айтуусунда, «Чын-чынына келгенде коррупция менен күрөшүү жөнүндөгү мыйзам декларацияга айланып калды».

Практикалык изилдөөчүлөр, КР мыйзамы, анын аткарылышын көзөмөлдөөнүн механизмдери «жазылбаган» шарттарда, бир катар учурларда укук колдонуу иллюзиясы менен аякташы ыктымал деп ырасташат.

Ишке ашыруу тармагындагы катачылыктардын катарына, коррупцияга каршы мыйзамдарда мамлекеттик бийлик тутумундагы коррупциялык көрүнүштөрдү парламенттик тергөө институтунун жоктугун, кошууга болот.

Биз буга чейин айткандай, азыркы маалда коррупцияга каршы мыйзамдар «пакетинин» укук колдонуу аспектиери тууралуу жетиштүү маалыматтардын жоктугу орун алган.

Бирок, ага карабастан, «Ишкерликтин субъектилерин текшерүүгө байланыштуу болгон КР укук коргоо жана текшерүүчү органдарынын процессуалдыктан тышкары укуктарын жокко чыгаруу бөлүгүндө КР айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндөгү» мыйзамдын иштөөсүнө байланыштуу, айрым укук колдонуу иштеп чыгуулары айтылышы ыктымал.

2007-жылдын 25-майында “Ишкердиктин субъекттерине текшерүүлөрдү жүргүзүүнүн тартиби жөнүндө” 72 мыйзам кабыл алынып, 21-беренесинде аларга карата негизсиз текшерүүлөр болгон учурда прокуратура органдары тарабынан укуктары корголушу каралган.

Бүгүнкү күндө укук коргоо органдарынын кызматкерлери чакан жана орто бизнестин ишканаларын бир гана жарандардын маалыматтары жана даттануулары боюча жана административтик укук бузуулар, Кылмыш-процессуалдык кодексинде каралган өлчөмдө гана, текшерүүгө укуктуу.

Маселен, мисалы, 2013 – жылдын жыйынтыктары боюнча чакан жана орто бизнестин субъектилерин текшерүүлөрдүн жалпы саны кыскарып (- 31,7%), 7748 – жеткен (2007 – жыл – 11336). Алардын ичинен пландык текшерүүлөрү – 1813 (2007 – жыл – 2431; - 25,4%), пландык эместери – 5935 (2007 – жыл – 8905; - 33,4%). Текшерүүлөрдүн жалпы санынын ичинен (7748) 40 гана жарандардан келип түшкөн даттануулардын жыйынтыгы.

2013 – жылдын январь айында аймактын ишкерлерине карата текшерүү иш-чараларынын жалпы саны 462 – түзгөн (2012 – жылдын январында – 983; - 53,0%). Алардын бардыгы жарандардын кайрылуулары жана даттануулары боюнча дайындалган (2012 – жылдын январында – 4 гана).

Текшерүүлөрдүн даректүү мүнөзү бул иштин соңку жыйынтыгына таасир берген. Маселен, 2013 – жылдын январында текшерүү иш-чараларынын жыйынтыгы боюнча 454 административтик укук бузуу аныкталган (натыйжалуулук – 98,2%). Өткөн жылдын бул аралыгында болсо 449 административтик укук бузуу аныкталган (натыйжалуулук – 45,6%).

Үчүнчү глава **«Прокуратура органдарындагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн административдик-укуктук формалары жана усулдары»** деп аталып эки бөлүктөн турат. Үчүнчү главанын биринчи бөлүгүндө **«Прокуратура органдарындагы коррупциялык көрүнүштөрдү аныктоонун жана жок кылуунун, алардын коррупциялангандык деңгээлин азайтуу боюнча чаралардын өзгөчөлүктөрү»** каралган.

Коррупциялык көрүнүш фактысынын өзүнүн негизги жана башкы өзгөчөлүгү болуп (субъекттик-объекттик жагынан көз карандысыз), анын, алардын катышуучуларынын мыйзамсыз мамилелерин жарыя кылбоого кызыкдар болгондугу менен негизделген, жашырындуулугу эсептелет.

Биз буга чейин айткандай, прокуратура органдары тутумундагы коррупцияны биз эң бир коркунучтуу деп эсептейбиз, себеби ал бир гана укук сактоо түзүмдөрүн эле бузбастан, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын жетинчи бөлүмүнүн 104-беренесине ылайык, мамлекеттик башка органдарга кирип, “Аткаруу бийлик органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, алардын кызмат адамдары тарабынан мыйзамдардын так жана бирдиктүү аткарлышын көзөмөлдөө болгондон, калк арасында дагы, укук сактоо тутумунун өз ичинде дагы тартип сактоо кызматкерлерине, жана ошондой эле жалпы мамлекеттик кызмат институттарына ишенбөөчүлүктү жана терс мамилени жаратат.

Ошол себептен прокуратура органдарына кызматкерлери кабыл алуу, 2012-жылдан тартып атайын талаптардын негизинде жүргүзүлүп, өзүнүн жемишин берүүдө.

«Укук сактоо түзүмдөрүнүн кайсынысы коррупцияга эң бир жакын», деген суроого анкетада сунушталган 7 жооп вариантынын ичинен, прокуратура кызматкерлеринин эң көп бөлүгү (184 адам же 38,8%) бажыны, 85 (же 17,9%) – сотту, 74 (же 15,6%) – милиция, 56 (же 11,8%) – финансы полиция кызматты, 47 (же 9,9%) – прокуратураны көрсөтүшкөн.

Прокуратура органдарынын кызматкерлеринин коррупциялангандыктарынын негизги себептери жөнүндөгү суроо боюнча, 240 сурамжыланган адам (же 38,7%) төмөн айлык акыны, 94 (же 15,2%) – социалдык корголбогондукту, 48 (же 7,7%) – жогорку жетекчиликтин коррупциялангандыгын көрсөтүшкөн.

«Сизге прокуратура органдарынын кызматкерлеринин арасында коррупциялык жүрүм-турум учурлары маалымбы» суроосуна, анкеттештирилгендердин 186 (же 58,1%) – «жок», 134 (же 41,9%) – «ооба» деп жооп беришкен.

«Кызматка кадрларды сапаттуураак тандоо прокуратура органдарындагы коррупциянын деңгээлин азайтууга таасир эте алабы», деген суроого жооптор деерлик бирдей бөлүнгөн: 167 (же 52,8%) – «ооба», 153 (же 47,8%) – «жок».

«Кандай чара прокуратура органдарындагы коррупцияны жок кылууга көмөктөшө алмак», деген суроого сунушталган 6 жооп варианттарынын ичинен, анкеттештирилгендердин абсолюттук көпчүлүгү – 206 адам (же 42,2%) «прокуратура кызматкерлеринин маяналарынын жогорулатуу», 81 (же 16,6%) – «өлкөдөгү экономикалык абалды өзгөртүү» варианттарын тандашкан.

Сурамжылоонун жыйынтыктары биздин, укук коргоо органдарында катарындагы коррупциялык мүнөздөгү кылмыштардын латенттүүлүгүнүн жогорку деңгээли жөнүндөгү, пикирибизди далилдейт.

Эскерте кетсек, «Сизге прокуратура органдарынын кызматкерлеринин арасында коррупциялык жүрүм-турум учурлары маалымбы» суроосуна, эмгекти жазуу учурунда прокуратура органдарынын сурамжыланган өкүлдөрүнүн 41,9% оң жооп беришкен.

Мындай кырдаал көбүн эсе коррупциялык көрүнүштөрдү аныктоонун жана жок кылуунун өзгөчөлүктөрүнүн айынан улам калыптанган. Мисалы, прокуратура кызматкерлери тарабынан жасалган кылмыштарды (анын ичинде – кызматтык) аныктоонун «начарлыгынын» себептеринин ичинен, жетиден кем эмесин бөлүп чыгууга болот.

Биринчиден, булпрокуратура органдарынын кызматкерлеринин кызматтык абалы менен байланыштуу. Маселен, көзөмөлдөөчү башка органдарнынокүлү болуп туруп, прокуратура кызматкерибашка жарандарга карата жетиштүү кенен ыйгарым-укуктарга ээ. Бул ыйгарым-укуктарды ишке ашырып жатып, ала көпчүлүк учурларда аларды мыйзамсыз максаттарда колдонулушу мүмкүн

Айрым жарандар, укуктук нигилизмге же «органдар» менен иш алып баргысы келбегендиктеринен улам, көпчүлүк учурларда укук органдарынын, прокуратуранын кызматкерлеринин мыйзамсыз аракеттерине тийиштүү жооп кайтарышпайт (мыйзам бузуулар жөнүндө маалымат беришпейт).

Экинчиден, укук коргоо жана прокуратура органдарынын бөлүмдөрүнүн жетекчилери кол алдындагылары тарабынан жасалган кылмыштык жоруктарга «көз жумуп» коюшу мүмкүн. Бунун себептери ар кандай болушу мүмкүн: иштин көрсөткүчтөрүн начарлатууну каалабоо; «мундирдин намысын» сактоо жана башкалар.

Бул жакка корпоративтик тилектештикти жана прокуратура органдарынын айрым жетекчилеринин «өзүлөрүнүн» кызматкерлерин кылмыш жоопкерчилигине тартууга жашыруун каршы аракеттенүүсүн кошууга болот. Көпчүлүк учурларда, мындай фактыларды жайылтпоо үчүн, кызматкерлерди, жоопкерчиликке тартпастан, «өз каалоосу менен» деген туюндурма боюнча жумуштан алып салышат. Себеби катаы жетекчилер бүгүнкү күнгө карата прокуратура органдарында кызматкерлеринин аз эмгек акылары, социалдык жактан жеңилдиктер жоктугу менен карашат.

Үчүнчүдөн, копчулук кызматкерлер, атайын билимге, криминалистикалык, кылмыш-жаза-процессуалдык мүнөздөгү «укуктук курамдардын» кеңири жыйындысына ээ болуп туруп, алар тараптан кылмыштарды чеберлик менен жаап-жашырууга жөндөмдүү.

Төртүнчүдөн, тартип сактоо кызматкерлери менен коррупциялык өз ара мамилелерге кирген адамдар кылмыштын субъектиси болуп калышат жана ошондуктан бул фактылардын бетинин ачылышына кызыкдар эмес. Жыйынтык катары, мындай мыйзамсыз фактылар жөнүндөгү даттануулар жана арыздар укук сактоо органдарына дээрлик келип түшпөйт.

Бешинчиден, мындай адамдар дайыма өзүлөрүнүн мыйзамсыз бүтүмдөрүн жана келишимдерин күбөлөрсүз түзүшөт, бул, албетте, кылмыштардын бетин ачууну жана профилактикалоону кыйла татаалдандырат. Дал ошондуктан коррупциялык кылмыштарды аныктоо өтө кыйын, жана алардын латенттүүлүгү кыйла жогору.

Алтынчыдан, прокуратура кызматкерлери көпчүлүк учурларда кылмыштарды мыйзамды бузган, өз жосундары үчүн жазадан корккон, күнөөлү кызматкерлерди жоопкерчиликке тартуу мүмкүнчүлүгүнө ишенбеген жана ошондуктан прокуратурага же прокуратура органдарынын өздүк коопсуздук бөлүмүнө маалымдабаган адамдарга карата жасашат.

Жетинчиден, азыркы маалда, прокуратура органдарынын кызматкерлеринин бир бөлүгүнө ой жүгүртүүнүн кандайдыр бир деформациясы калыптанган. Алар мыйзамды бузбай туруп татаал кылмыштын бетин ачуу, күнөөлүүнү жоопко тартуу мүмкүн эмес деп ойлошот, жана бул изилдөөнүн жыйынтыктары менен далилденген. Буга байланыштуу алар өзүлөрү мыйзамды эч кыйынчылыксыз эле бузушат.

Келтирилген себептердин дээрлик баардыгы бул көйгөйдүн башка изилдөөчүлөрүндө дагы кезиктирүүгө болот.

Коррупциянын жашыруун табиятын аныктоочу өзгөчөлүктөрдөн тышкары, анын кошумча мүнөздөмөлөрүнө төмөнкүлөрдү кошууга болот:

- жогорку коомдук коркунуч;
- жасалган копчулук кылмыштардын жеке пайда алуучулук мүнөзү;
- кызматкерлер тарабынан жасалган топтук кылмыштардын (анын ичинде уюшкан мүнөзгө ээ) олуттуу деңгээли;

- кызматкерлердин кылмыштуу ишмердүүлүгүнүн уюшкан кылмыштуулук менен байланышы.

Буга байланыштуу тартип сактоо органдарынын өкүлдөрү тарабынан жасалган бул категориядагы мыйзамсыз жоруктарды аныктоо менен байланыштуу маселелер кыйла актуалдуу көрүнөт. Бүгүнкү күндө криминалистикалык, кылмыш-укуктук дисциплиналарда бир дагы тийиштүү усулдук иштелип чыга элек.

Ошол эле маалда, бар болгон коррупциялык байланыштардын «биринчи» белгилерин аныктоо жана тутумдаштыруу, аныктыгына байланыштуу эч кандай олуттуу илимий кызыкчылык жаратпагандыгы талашсыз. Маселен, практика көрсөткөндөй, прокуратура органдарынын тигил же бул кызматкеринин коррупциялангандыгынын ыктымалдуу белгилери төмөнкүлөр болушу мүмкүн:

- кымбат баалуу буюмдарды, кыймылсыз мүлктү сатып алуу же кирешенин көрүнүктүү мыйзамдуу булактарысыз чоң суммадагы акча коротуу;

- коммерциялык түзүмдөрдүн каражаттарынын эсебинен кызматкерлердин жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн чет өлкөгө эс алууга, башка маанидеги чыгуулары;

- ар кандай маарекелер боюнча физикалык жана юридикалык жактардан кымбат баалуу белектерди алуу;

- ар кандай эс алуу жайларына (ресторан, кафе, көңүл ачуу комплекси, салон жана башкалар) байма-бай баруу, элиталык соода түйүндөрүнөн (брэндтик, белгилуу маркалык жана башка) товарларды сатып алуу;

- уюшкан кылмыштуулуктун көзөмөлү алдындагы коммерциялык уюмдарда таанышууларды жүргүзүү, аларга кандайдыр бир көмөк көрсөтүү (анын ичинде кызмат абалын пайдалануу менен);

- кызматтык мүнөздөгү ар кандай фактылар жана кырдаалдар: өзүнчө жактардын же уюмдардын мыйзамсыз кызыкчылыктарын коргоо, кылмыш элементтери менен кызматтык эмес байланыштар жана башкалар.

Албетте, келтирилген «тизме» толук эмес. Коррупциялык жүрүм-турумга болгон шыктын өзүнчө көрүнүштөрү башка формаларда дагы байкалышы мүмкүн: кызматтык милдеттерди тоотпоо, коюлган милдеттерди аткарууга кызыгуунун жоктугу, он жыйынтыкка багытталбагандык.

- мыйзамды жана кызматтык дисциплинаны тутумдуу бузган, жана булүчүн дисциплинардык жоопкерчиликке тартылган адамдар;

- кызматта дагы, турмушта дагы спирт ичимдиктерин ашыкча колдонгон, тутумдуу түрдө кызматка чыкпай коюларга жол берген адамдар;

- тутумдуу түрдө жетиштүү негиздерсиз кылмыш иштерин токтоткон же аларды козгоодон баш тарткан тергөөчүлөр жана текшерүүчүлөр;

- турмуш-тиричиликте терс жагынан мүнөздөлгөн (айрымдарына алардын үй-бүлө мүчөлөрүнөн, коншуларынан даттануулар келип түшкөн) кызматкерлер;

Кылмыштын белгилерин аныктоо стадиясында мыйзамсыз жүрүм-турум төмөнкүлөрдө чагылышы мүмкүн:

- кылмыш чөйрөсүнүн лидерлеринин жана беделдеринин уюшкан кылмыштуу топ түзүү боюнча ишмердүүлүгү, ойлонуштурулуп же даярдалып жаткан кылмыш тууралуу ыкчам жолдор менен алынган маалыматтарга аракет кылбоо;

- ыкчам иштерди негизсиз токтотуу, аларды бурмалоо;

- кылмыш жөнүндөгү маалыматтарды эсептен жана каттоодон жашыруу.

Кылмыштын алдын алуу жана кылмышкерди кармоо стадиясында бул төмөнкүлөр болушу мүмкүн:

- жасалып жаткан же даярдалып жаткандыгы тууралуу так маалым болгон кылмыштардын алдын алуу жана кылмышкерлерди кармоо үчүн кылмыш-жаза-процессуалдык мыйзамдар жана ведомстволук ченемдик актылар менен каралган чараларды кабыл албоо;

- жашынып кеткен кылмышкерлерди издөөгө тийиштүү чараларды кабыл албоо;

- кармалган кылмышкерлерди камактан мыйзамсыз бошотуу (качыруу).

прокуратура кызматкеринин мыйзамсыз (коррупциялык) жүрүм-турумун аныктоодо кылмыш ишин козгоо жана тергөө стадиясында төмөнкүлөргө өзгөчө көңүл буруу керек:

- кылмыш ишин козгоодон мыйзамсыз баш тартуу;

- ишти мыйзамсыз токтотуу, кылмыш жоопкерчилигинен бошотуу (качыруу);

- кылмыштык топтун бир мүчөсүн кылмыш жоопкерчилигине тартуу менен, башка мүчөлөрүн кылмыш жоопкерчилигинен мыйзамсыз бошотуу (буну менен жалпы жосундун кылмыш-укуктук баасы жумшартылат);

- кылмыштын квалификациясын атайылап «төмөндөтүү»;

- кылмыш иштерин негизсиз болуу;

- жасалган кылмыштын оордугуна дал келбеген жазалоо чарасын тандоо;

- тергөөнүн маалыматтарын, кылмыш процессинин катышуучуларына карата коопсуздук чаралары жөнүндөгү маалыматтарды ачыктоо.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, жалпы эле укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин арасындагы кылмыштуулуктун деңгээлин азайтуу үчүн алардын социалдык корголгондугу, маяналарын жогорулатуу; аларга жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнө ар кандай жеңилдиктерди берүү зарыл.

кызматкерлери укук сактоо функцияларын мыйзамдын талаптарынын негизинде аткара турган шарттарды түзүү, биринчи кезекте, мамлекеттик кызматкерлердин эмгегин жетиштүү деңгээлде төлөөгө негизделиши керек. Эмгекти баалоонун иштей турган тутумун иштеп чыгуу татаал, бирок, чечиле турган иш. Мында ички резервдерди издөөгө багыттаалуу керек.

Прокуратура органдарынын кызматкерлери үчүн олуттуу баалуулук боло турган жана аны жоготуу жашоо деңгээлин кыйла төмөндөтө турган акчалай төлөмдөрдүн жана социалдык жеңилдиктердин тутумун түзүү керек. Мындай тутум, албетте, прокуратура органдарынын кызматкерлери арасындагы кылмыштуулуктун абалына оң таасир бермек.

Көпчүлүк чет өлкөлөрүчүн укук коргоо кызматкерлеринин маянасын, бул аймактагы өндүрүштүк жумушчулардын маяналарынан, 40 – 50% жогору болгондой кылып орнотуу толук түрдө стандарттуу көрүнүш.

Мындай абал туура болчудай. Айлык акы мыйзамды бузуу менен материалдык колдоону издөө азгырыгын алдын алыш керек. Жана аны олуттуу жогорулатуу коррупцияга каршы күчтүү фактор катары чыгууга жөндөмдүү.

Анын азыркы редакциясында («милиция кызматкерлеринин акчалай төлөмдөрүнүн түрлөрү жана көлөмдөрү ... кароо-сынактык негизде прокуратура кадрларын түзүүчүн жетиштүү материалдык негиздерди камсыздашы керек») акчалай төлөмдөрдүн «жетиштүүлүгү» тууралуу кандайдыр бир конкреттүү жыйынтыктарды чыгарууга мүмкүн эмес.

Прокуратура органдарынын кызматкерлеринин акчалай мазмуну кызматтык төлөмдөн; атайын наам үчүн, көп жылдык эмгек үчүн, кызматтык өзгөчө шарттары үчүн (50% өлчөмдө), татаалдык жана чыңалуу үчүн, кызматтагы жогорку жетишкендиктер үчүн (50% өлчөмдө) кошумча төлөмдөрдөн; адистик боюнча окумуштуу даража жана окумуштуу наам үчүн, квартал жана жыл аралыгындагы кызматтык жыйынтыктары боюнча сыйлык үчүн пайыздык кошумчалардан; укук-ченемдик актылары менен каралган башка төлөмдөрдөн турат».

Кызматтык төлөмдөрдүн мындай «түзөтүлүшү» прокуратуранын катарындагы коррупциялык көрүнүштөрдүн азайышына көмөктөшүүчү олуттуу чара болот, деп эсептейбиз.

Ошону менен, прокуратура органдарынын кызматкерлеринин социалдык корголгондугун күчөтүү мамлекеттик саясатты конкреттүү толтурууларга ээ боло баштаган. Ошону менен бирге, бул маселелердин чечилгендиги тууралуу бир тараптуу айтууга болбойт.

Жогорку кызматтык төлөм, прокуратура кызматкерлеринин пенсиялык камсыздалышы менен байланыштуу болушу керектигин, белгилеп кетүү керек. Ал, өз кезегинде, кызматты андан ары улантууга олуттуу дем бермекчи.

Прокуратура органдарынын кызматкерлерин турак жай менен камсыздоонун натыйжалуу тутумун иштеп чыгуу максаттуу болмок. Прокуратура кызматкерлери үчүн кызматтык турак жай куруу жана бөлүштүрүү маселелери менен иштей турган, атайын турак жай фондун түзүү керек.

Прокуратура органынын кызматкерлеринин айкалыштыруучулук боюнча иштөөсү Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызмат мыйзамында, прокуратура органдарында кызмат өтөө тууралуу жободо так даана көрсөтлгөн.

- айкалыштыруучулук прокуратура органдарынын кызматкерине өз кызматтык милдеттерин аткарууга тоскоолдук болбошу керек;

- айкалыштыруучулукту ишке ашырып жатып, кызматкер өз кызматтык милдеттерин ак ниеттик менен аткарууга милдеттенет;

- айкалыштыруучулукту ишке ашырып жатып, кызматкер өз жетекчилигин кызыкчылыктардын кагылышуусу жөнүндө маалымдап турууга милдеттүү.

Жогоруда айтылгандарды жыйынтыктап жатып, прокуратура органдарынын кызматкерлеринин кылмыштуулугуна (жалпы кылмыштуулукка дагы) таасир этүүнүн натыйжалуулугу, биринчи кезекте, экономикалык, идеологиялык, тарбиялык-маданий мүнөздөгү жалпы социалдык чаралардан көз каранды экендигин, белгилеп кетүү керек.

Бирок, «заманбап этаптагы кылмыштуулуктун эң бир маанилүү себептерин реалдуу жок кылууга коомдун алы жетпейт, анткени алар коомдук мамилелер тармагында камтылган жана, азырынча чечиле элек, социалдык карама-каршылыктар менен байланыштуу».

Айтылган нерсе, кылмыштуулуктун бул түрү менен макул болуп жана ага таасир этүүнүн кереги жок, дегенди билдирбейт.

Коомдун экономикалык жана социалдык-саясий өнүгүүсүнүн заманбап шарттарында, прокуратура органдарынын өзүлөрү тарабынан ишке ашырылуучу атайын-криминологиялык чаралар, кылмыштуулуктун бул түрүнө таасир этүүнүн реалдуу жана кыйла натыйжалуу чаралары боло алат. Бул, биринчи кезекте, уюштуруучулук-башкаруучулук мүнөздөгү чаралар.

Коррупциялык көрүнүштөргө каршы аракеттенүү маселелерин жөнгө салуучу, мыйзамдык базаны жакшыртуу өзгөчө көңүл бөлүүнү талап кылат.

Биздин илимий эмгекте каралган бул жана башка көйгөйлөрдү өзүнчө тартипте эмес, жалпы жыйындысында чечүү керек. Ушунда гана коррупциялык көрүнүштөрдүн деңгээлин азайтуу боюнча натыйжалуу ишмердүүлүктүн ачкычы көрүнөт.

Бир катар изилдөөчүлөр, мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, алардын кызмат адамдарынын коррупциялангандыктарынын азайышына кызыкдар болгон, жарандык коомдун институттарын өнүктүрүү – коррупциянын деңгээлин азайтуудагы чечүүчү фактор болушу мүмкүн, деп эсептешет.

Бул үчүн массалык маалымат каражаттарды, билим берүү тутумун, жарандык коомдун башка институттарын жарандарга кызматтык кылмыштардын коом үчүн коркунучтуулугун түшүндүрүүгө жана аларды аны менен күрөшүүгө аралаштырууга, акырындык менен тартуу керек.

«Социалдык көзөмөл» түшүнүгү, прокуратура органы кылмыштуулуктун көйгөйлөрүн изилдөөчүлөрүнүн илимий объектиси болуп келген (прокуратура органдарынын тартипти сактоону камсыздоо тутумуна байланыштуу).

Тагыраагы, А.И.Шинкарев өзүнүн изилдөөсүндө төмөнкүлөрдү белгилеген: «Укук тартибин коргоого калктын натыйжалуу катышуусу үчүн маанилүү шарт болуп, жарандык демилгени колдонуу, укук тартибин камсыздоого жарандардын катышуусунун жаны формаларын түзүү жана мурдагыларын жандандыруу, калууда. прокуратура органдарынын менен калктын ортосундагы конструктивдүү маек, элдер коомдук тартипти

социалдык көзөмөлдөө процессине өз катышуусунун деңгээлин канчалык толук түшүнгөндүгүнөн, көз каранды».

Буга байланыштуу зарыл болгон чаралардын катарына төмөнкүлөрдү кошуу сунушталган:

- өлкөдөгү соттук-укуктук тутумдун жакшыруусуна, бейөкмөт уюмдар жана ар кандай коомдук фондтор, аткаруу жана мыйзам чыгаруу бийлиги тарабынан укук сактоо органдарына, прокуратурага жана сотторго административтик, каржылык жана маалыматтык басым көрсөтүүгө жол бербөөгө ар тараптан көмөктөшүү;

- белгилүү коомдук жана саясий ишмерлердин, илим, маданият жана спорт тармагынын өкүлдөрүнүн беделин жана мүмкүнчүлүктөрүн, алардын коомдук коопсуздук көйгөйлөрү боюнча массалык маалымат каражаттарында айткандарын жандуураак колдонуу;

- укук сактоо органдарынын кызматкерлеринин өзүнчө категорияларынын арасында жалпы республикалык жана аймактык деңгээлдеги кароо-сынактарды уюштурууга жана өткөрүүгө көмөктөшүү;

- укук сактоо органдарынын ишмердүүлүгүн, жана ошондой эле укук сактоо ишмердүүлүгү тармагындагы кабыл алынып жаткан республикалык жана аймактык программаларды жарандык көзөмөлдөөнү күчөтүү.

Укук сактоо тармагындагы коррупцияга каршы аракеттенүүнү жөнгө салуучу эң маанилүү факторлордун бири – анын ишмердүүлүгүнүн айкындуулук жана ачыктык принциби.

Биздин оюбузча, прокуратура органдарынын ачыктыгы жана алардын иши жарандык коом тарабынан көзөмөлдөнүүнү, прокуратура бөлүмдөрүнө болгон ишенимди жогорулатат жана ички ведомстволук коррупция менен кызматтык абалды кыянаттык менен пайдаланууну татаалдаштырат.

Заманбап турмуштун интерактивдүү болугунун кеңири таргандыгын эске алуу менен, калк менен натыйжалуу кайра байланышууну түзүү – прокуратура кызматкерлеринин кылмыштарга дагы, укук сактоо органдарынын өкүлдөрү тарабынан жасалган коррупциялык көрүнүш фактыларына дагы ыкчам аракеттенүүсүнүн ачкычы.

Ошондуктан аймактык прокуратура органдары тарабынан түзүлүүчү ар кандай Интернет-ресурстар (сайт, web-баракча жана башка), прокуратура түзүмдөрүнүн «ачыктыгын» сактоонун заарыл шарты катарында көрүнөт.

Үчүнчү главанын экинчи бөлүгүндө **«Прокуратура органдарынын ишиндеги коррупцияга каршы аракеттенүүнүн ички механизмдерин түзүү (ички ведомстволук уюштуруучулук-укуктук чаралар, кадр кызматтарынын жана өздүк коопсуздук бөлүмдөрүнүн ролу)»** изилденген.

Кыргыз прокуратурасынын өкүлдөрүнүн мыйзамсыз жүрүм-турум көрүнүштөрү менен күрөшүүнүн уюштуруучулук-укуктук механизмдерин иштеп чыгуу прокуратура органдарынын тутум катары калыптануусунун жана өнүгүүсүнүн бардык этабында жүрүп келген.

КР прокуратура органдарынын коррупцияга каршы ишмердүүлүгүн жөнгө салуучу бардык ведомстволук документтерди, шарттуу түрдө «базалык» жана «кырдаалдык» деп бөлүүгө болот [Петелина, Л.В. *Изучение и предупреждение коррупции в правоохранительных органах* / Л.В. Петелина. Дис.... канд. юрид. наук. - Омск, 1998].

Базалык документтерге «Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамын жана Кыргыз Республикасынын прокуратурасында кызмат өтөө тууралуу жобосун белгилеп көрсөтсөк болот.

Анын негизги багыттары өзүнө төмөнкүлөрдү кошот:

- кадрларды толуктоону жана кызмат өтөөнү жакшыртуу;
- жеке курам менен тарбиялык ишти жакшыртуу;
- кесиптик билимди жана кадрларды даярдоону жакшыртуу;
- прокуратура органдарынын иш көрсөткүчтөрүн өзгөртүү.

Бул документтер прокуратура органдарынын өкүлдөрүнүн коррупцияга каршы жүрүм-турумунун «негиздерин» жөнгө салат.

Кырдаалдык документтерге, ыкчам-кызматтык ишмердүүлүккө, прокуратура органдарынын жеке курамынын мыйзамдуулугуна жана тартиптин абалына карата ар кандай убактарда кабыл алынган, ведомстволук буйруктарды кошолу.

Базалык документтерден айырмаланып, алар тез-тез түзүлөт (адата жыл сайын) жана конкреттүү терс өзгөрүүлөргө ыкчамыраак аракет кылууга жардам берет, башкаруучулук чечимдерди кабыл алуу жана аткаруу процессине жандуураак таасир этүүгө мүмкүндүк берет.

Кандайдыр бир мааниде мамлекеттик кызмат тутумундагы (анын ичинде прокуратура органдарындагы) коррупцияны алдын алуу жана жок кылуунун административтик-укуктук (уюштуруучулук-укуктук) каражаттарынын өнүгүшүнүн деми катары республикалык деңгээлдеги укук-ченемдик документтер боло ала тургандыгын өзүнчө айтып кетүү керек.

Прокуратура органдары тарабынан ишкерлердин ишине аралашуу мүмкүнчүлүктөрүнүн чектелиши, эч кандай күмөнсүз, коррупциялык «түйүндөрдүн» сандык азайышын божомолдогон административдик-укуктук тосмо болуп калды.

А.В.Куракин өзүнүн илимий эмгегинде, көзөмөлдүк-текшерүүчү иш-чараларды аткаруу процессинде мамлекеттик кызматкерлер менен чарбалык кылуучу субъектилердин негизсиз өз ара мамилелерин азайтуу заарылчылыгы жөнүндө жана аткаруу бийлигинин ар кандай органдарынын бири-бирин кайталоочу функцияларын жок кылуу, укук сактоо кызмат тутумундагы мамилелерди мамлекеттик жарандык кызмат жөнүндөгү мыйзамдын жоболору менен жөнгө салуу практикасын жок кылуу жөнүндөгү божомолдорду айткан.

Биздин оюбузча, прокуратура органдары тутумундагы коррупциялык көрүнүштөргө каршы аракеттенүү боюнча олуттуу уюштуруучулук-укуктук потенциал ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүнү уюштурууда камтылган.

КР мыйзамдары коррупция менен күрөшүү боюнча милдеттер ар кандай мамлекеттик органдарга, анын ичинде ыкчам-иликтөө ишмердүүлүгү менен алектенген дагы, жүктөлгөн.

Бул, тагыраагы:

- коррупция жөнүндөгү маалыматтарды чогултууга багытталган чалгындоо – издөө иш-чараларын жүргүзүү жана ыкчам аралашуу;

- коррупцияланган кызмат адамдарын ыкчам иштөөнү жүргүзүү;

- коррупционерлер жөнүндөгү маалыматтардын банкын түзүү жана башкалар.

Коррупциялык көрүнүштөрдү алдын алуунун маанилүү аспекти болуп, прокуратура органдарынын тутумундагы кадрларды чеберчилик менен тандоо эсептелет. Буга байланыштуу, биздин оюбузча, прокуратура органдарына кызматка талапкерлерди тандоонун жаны механизми иштелип чыгышы керек.

Илимий жарыялоолордун айрым авторлору жанылык катары, прокуратура органдарына 20 жаштан кем эмес, милдеттүү түрдө орто же жогорку юридикалык билимге ээ кадрларды тандоонун тутумун иштеп чыгууну кеңеш беришет.

Бирок, биздин оюбузча, бул сунуш кадрдык курамдын сапатын жакшыртпастан, прокуратура органдарынын себилделишинин (комплекттелишинин) абалына терс таасир тийгизет.

Ошондуктан прокуратура кызматкерлери тарабынан жасалуучу кылмыштардын алдын алуунун натыйжалуулугун жогорулатуунун зарыл шарты катары кадрларды даярдоо жана тандоо тутумун жакшыртууну, илимий негизделген принциптердин жардамын колдонуу аркылуу жүргүзүү керек.

Прокуратура органдарына кызматка талапкерлерди тандоонун тартибин жөнгө салуучу иштеп жаткан инструкция өтө жакшы эмес жана белгилүү түзөтүүлөрдү киргизүүнү талап кылат.

Прокуратура органдарына кызматка талапкерлерди текшерүүдө калктын инструменталдык детекциясы (полиграф) усулун колдонуу максаттуу болчудай. Прокуратура органдарына кызматка алууда дагы, аны өтөө маалында дагы полиграфты колдонууга укуктуу (көпчүлүк өлкөлөрдө кылынгандай эле) мыйзамдык бекитүү керек.

Кадрдык аппараттардын жүргүзүп жаткан прокуратура органдарына кызматка талапкерлерди кылдаттык менен тандоо боюнча иши менен катар, жеке курамды окутууга жана тарбиялоого өзгөчө көңүл буруу керек.

Кызматкерлерге таасир этүүнүн эң бир кенири тараган чарасы - аларды дисциплинардык жоопкерчиликке тартуу. Кол алдындагылар менен тарбиялык иштерди жүргүзүү менен өзүлөрүн жүктөбөстөн, көпчүлүк жетекчилер өз жааматындагы укук бузуулар менен күрөшүүнү тигил же бул адамдарды жазалоо же жумуштан алуу жолу менен жүргүзүүнү тандашат.

Жогоруда айтылгандарда жыйынтыктоодо, азыркы маалда прокуратура органдарынын кызматкерлеринин кылмыштуу жандуулугун профилактикалоо жана жок кылуунун усулдуктары жетиштүү деңгээлде иштелип чыга электигин, жана коррупция менен күрөшүү боюнча чараларды даярдоо жана ишке ашыруу боюнча негизги ишмердүүлүк али алдыда экендигин белгилеп кетүү керек.

Андан тышкары, прокуратура органдарындагы «кесиптик» кылмыштарды алдын алууда прокурордук көзөмөлдүн ролу чоң. Бул, прокурор, аларды колдонуу менен ар кандай мыйзам бузууларды аныктап жана жок кылып, жана ошону менен прокуратура органдарынын кызматкерлеринин кылмыштарын алдын алчу, кенен ыйгарым-укуктарга ээ болгондугу менен байланыштуу.

ТЫЯНАКТАР

Изилдөөнүн негизинде автор тарабынан негизги тыянактар иштелип чыкты, мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн административдик-укутук жөнгө салуу менен байланыштуу теоретикалык жана тажрыйбалуу сунуштамалар берилет:

Мамлекеттик кызмат тутумундагы каалаган коррупциялык көрүнүштөр (себептерине, формаларына жана усулдарына карабастан) бир гана мамлекеттик органдардын ишмердүүлүгүн аксатпастан, ошондой эле мамлекеттин улуттук коопсуздугуна түздөн-түз коркунуч келтирүүчү терс фактор болуп калат. Көп сандаган изилдөөлөр көрсөткөндөй, уламдан-улам көпчүлүк кыргызстандыктар, алардын укуктарынын бузулушу менен байланыштуу көйгөйлөрдү, укук коргоо органдарын айланып өтүп, чечип келишүүдө.

Кыргыз Республикасынын тарыхында коррупцияга каршы күрөшүүнүн бирден бир негизги укуктук актысы болуп 2012-жылдын 8-августунда кабыл алынган Кыргыз Республикасынын “Коррупцияга каршы күрөшүү жөнүндө” N 153 Мыйзамы эсептелет.

Бул мыйзам коррупцияга каршы аракеттенүүнүн негизги принциптерин, коррупцияны алдын алуунун жана аны менен күрөшүүнүн укуктук жана уюштуруучулук негиздерин, коррупциялык укук бузуулардын кесепеттерин азайтуунун, жоюунун укуктук негиздерин белгилейт. Эгерде советтик мезгилде административтик юстицияны ар түрдүү формаларга ээ партиялык прессинг алмаштырып турса (партиялык көзөмөл комитеттери түрүндө), бүгүнкү күндө жадакалса мындай «профилактиканын формалары» дагы жок. Мындан тышкары, кыйла маанилүү профилактикалык каражат катары, коррупциялык багыттагы административтик укук бузуулар үчүн санкциялардын күчөтүлүшүн, кароого болот. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупциянын алдын алуу жана тыюу салуунун административтик-укуктук каражаттары, бул тармакта иштеген заманбап эл аралык жана европалык стандарттарга негизделиши керек.

Кыргыз мыйзамдарынын «көйгөйлүү» учурларын кароодо, коррупция менен күрөшүүгө багытталган бирдиктүү кодификацияланган актынын жоктугу бул «улуттук көйгөйдү» натыйжалуу чечүүгө тоскоолдук боло албастыгын далилдей алган.

Көзөмөлдөө-текшерүүчү ведомстволорду, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын, жергиликтүү бийлик органдарын декриминалдаштыруу боюнча иш-чаралардын натыйжалуулугун жогорулатуу шарт.

Мамлекеттик органдарда, укук коргоо ичинде прокуратура органдарында коррупциялык көрүнүштөрдү аныктоого, алдын алууга жана жок кылууга багытталган чаралардын натыйжалуулугун жогорулатуу, аймактын прокуратура органына жана мамлекеттик органдарда болгон ишенимди жогорулатуу керек.

Жарандардын прокуратурага кайрылууларында камтылган маселелерди чечүүнү көзөмөлдөөнү күчөтүүгө байланыштуу, мыйзамдык бекитилген орнотмолор мындай иштин механизм жакшыртууга көмөктөшөт. Ошол эле маалда кызматкерлердин арасындагы ыктымалдуу коррупциялык көрүнүштөр жөнүндөгү маалыматтарды өтө дыкаттык менен текшерилет. Жарандардын арыздарын (кайрылууларын) кароонун натыйжалары, жүргүзүлгөн кызматтык текшерүүлөрдүн жыйынтыктары жөнүндөгү маалыматтарды прокуратура башкармалыгынын интернеттеги расмий сайттарынын атайын бөлүмдөрүнө жүктөөгө болот.

Заманбап турмуштун интерактивдүү болугунун кеңири таргандыгын эске алуу менен, калк менен натыйжалуу кайра байланышууну түзүү – прокуратура кызматкерлеринин кылмыштарга дагы, укук сактоо органдарынын өкүлдөрү тарабынан жасалган коррупциялык көрүнүш фактыларына дагы ыкчам аракеттенүүсүнүн ачыкчы.

Ошондуктан аймактык прокуратура органдары тарабынан түзүлүүчү ар кандай Интернет-ресурстар (сайт, web-баракча жана башка), прокуратура түзүмдөрүнүн «ачыктыгын» сактоонун заарыл шарты катарында көрүнүшү керек.

Азыркы маалда прокуратура органдарынын кызматкерлеринин кылмыштуу жандуулугун профилактикалоо жана жок кылуунун усулдуктары жетиштүү деңгээлде иштелип чыга электигин, жана коррупция менен күрөшүү боюнча чараларды даярдоо жана ишке ашыруу боюнча негизги ишмердүүлүк али алдыда экендигин белгилеп кетүү керек. Андан тышкары, прокуратура органдарындагы «кесиптик» кылмыштарды алдын алууда прокурордук көзөмөлдүн ролу чоң. Бул, прокурор, аларды колдонуу менен ар кандай мыйзам бузууларды аныктап жана жок кылып, жана ошону менен прокуратура органдарынын кызматкерлеринин кылмыштарын алдын алчу, кенен ыйгарым-укуктарга ээ болушу керек.

Диссертациянын негизги мазмунун чагылдырган макалалардын тизмеси:

- 1. Джумабеков З.А.** Азия жана Африка өлкөлөрүндө коррупциялык укук бузуулар менен күрөш. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана №6, Бишкек 2015.
- 2. Джумабеков З.А.** Мамлекеттик кызматынын системасында коррупцияга каргы күрөшүүнүн чет өлкөлүк тажрыйбасы. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана №6, Бишкек 2015.
- 3. Джумабеков З.А.** Мамлекеттик кызматынын системасында коррупциялык көрүнүштөрдүн түшүнүктөрү, себептери жана формалары. Известия вузов Кыргызстана. №7, Бишкек 2015.
- 4. Джумабеков З.А.** Приоритетные направления борьбы с коррупцией в органах прокуратуры Кыргызской Республики. Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук №03 (86) Март, Москва 2016.
- 5. Джумабеков З.А.** Роль государственного плана противодействия коррупции в формировании административно-правового антикоррупционного потенциала в государственных органах Кыргызской Республики. Экономика, социология и право №2(февраль) Москва 2016.
- 6. Джумабеков З.А.** Кыргыз Республикасынын Прокуратура органдарында коррупцияга каршы аракеттенүүнүн улуттук планынын ролу. Известия вузов Кыргызстана. №3, Бишкек 2016.
- 7. Джумабеков З.А.** Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик органдар арасында түзүлгөн коррупциялык мамилелердин формалары. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана №3, Бишкек 2016.

Джумабеков Замирбек Артисбековичтин «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн административдик-укуктук көйгөйлөрү» деген темада юридикалык илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алуу үчүн 12.00.14-административдик укук; финансы укугу; маалыматтык укук адистиги боюнча жазылган диссертациялык изилдөө ишинин

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: коррупция, мамлекеттик кызмат, мамлекеттик кызматчы, прокурор, прокуратура органдары, коррупциялык кылмыштуулук, укук коргоо органдары, ыкчам-иликтөө иш аракети.

Изилдөөнүн объектиси болуп мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүү чөйрөсүндө келип чыккан административдик-укуктук мамилелер эсептелет.

Диссертациялык иштин максаты болуп Кыргыз Республикасындагы администрациялык реформаларды жана мамлекеттик кызматты реформалоону жүргүзүү шартында мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн административдик-укуктук механизмдерин жакшыртуу боюнча илимий негиздүү тажрыйбалык жана теориялык сунуштарды иштеп чыгуу саналат.

Изилдөөнүн **методологиялык негизи болуп** Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнү уюштуруу жана иштетүү жаатында түзүлгөн административдик-укуктук мамилелерди талдоо эсептелет, ошондой эле социалдык-саясий жана социалдык-укуктук көрүнүштөрдү жана процесстерди (салыштырма-укуктук, тарыхый-укуктук, ретроспективдүү кайра куруу) таанып билүүнүн жалпы илимий (социологиялык, системалык-түзүмдүк, салыштырмалуу) жана жеке – илимий ыкмалары колдонулган.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы болуп, теориялык-укуктук илимдеги жана администрациялык-юридикалык илимдеги болгон кенемтени толуктоо менен диссертациялык изилдөө заманбап концепциялык мамилелердин багытында Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн административдик-укуктук көйгөйлөрү каралган Кыргыз Республикасындагы биринчи монографиялык администрациялык-укуктук изилдөө болуп эсептелет.

Жүргүзүлгөн изилдөөнүн теориялык жана практикалык мааниси мамлекеттик кызмат тутумундагы коррупцияга каршы аракеттенүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуу жана Кыргыз Республикасынын мамлекеттик-кызматтык мыйзамдарын жакшыртуу зарылдыгы менен аныкталат.

Диссертациялык изилдөөнүн материалдарын колдонуу деңгээли: диссертацияда келтирилген сунуш-пикирлер юридикалык илимдеги жана прокуратура тармагындагы Кыргыз Республикасынын мыйзамдарындагы көйгөйлүү маселелерге мындан ары илимий изилдөөлөрдү жана практикалык иштерди жүргүзүүгө, Кыргыз Республикасынын административдик укугу боюнча окуу китептерин жана окуу куралдарын даярдоого кошумча адабий булак катары колдонулушу мүмкүн.

Колдонуу тармагы: административдик укук, конституциялык укук, прокуратура жана башка укук коргоо органдарынын тажрыйбалык ишмердүүлүгү.

РЕЗЮМЕ

на диссертацию Джумабекова Замирбека Артисбековича на тему «Проблемы административно-правового противодействия коррупции в системе государственной службы Кыргызской Республики» на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.14. –административное право; финансовое право; информационное право.

Ключевые слова: коррупция, государственная служба, государственный служащий, прокурор, органы прокуратуры, коррупционная преступность, правоохранительные органы, оперативно-розыскная деятельности.

Объектом диссертационного исследования являются административно-правовые отношения, возникающие в сфере противодействия коррупции в системе государственной службы.

Целью диссертационной работы является разработка и обоснование теоретических и практических выводов, предложений по совершенствованию административно-правового механизма противодействия коррупции в системе государственной службы в условиях проведения реформы государственной службы и административных реформ в Кыргызской Республике.

Методологической основой исследования является анализ административно-правовых отношений в области организации и функционирования противодействия коррупции в системе государственной службы Кыргызской Республики, а также использованы общенаучные (социологический, системно - структурный, сравнительный) и частно - научные методы познания социально - политических и социально - правовых явлений и процессов (сравнительно - правовой, историко - правовой, ретроспективной реконструкции).

Научная новизна диссертационного исследования заключается в том, что диссертация является одной из первых научных работ отечественного правоведения, написанных на государственном языке, а также в ней впервые проведено исследование проблемы административно-правового противодействия коррупции в системе государственной службы в правовом аспекте.

Степень применения материалов диссертационного исследования: рекомендации, приведенные в диссертационном исследовании, могут применяться в проведении дальнейших научных исследований и практических работ в ходе решения актуальных проблем юридической науки и законодательства Кыргызской Республики в области органов прокуратуры, а также могут быть использованы в качестве дополнительного источника при разработке учебников и учебных пособий по административному праву Кыргызской Республики.

Область применения: административное право, конституционное право, практическая деятельность органов прокуратуры и других правоохранительных органов.

SUMMARY

thesis on Dzhumabekova Zamirbek Artisbekovicha on "Problems of the Kyrgyz Republic is administrative-legal counteraction to corruption in the public service" for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.14. -administrative law; financial right; information law.

Key words: corruption, civil service, gosudarstvennyy officer, prosecutor, prosecuting authorities, corruption crime, law enforcement agencies, operatively-search activity.

The object of the research are administrative and legal relations arising in the sphere of combating corruption in the public service.

The aim of the thesis is the development and study of theoretical and practical conclusions, proposals for improving the administrative and legal mechanism to combat corruption in gosudartsvennoy service under the conditions of civil service reform and administrative reform in the Kyrgyz Republic.

The methodological basis of the study is to analyze the administrative and legal relations in the field of organization and functioning of anti-corruption in the public service of the Kyrgyz Republic, as well as used general scientific (sociological, system - structural, comparative) and private - scientific methods of knowledge of socio - political and socio - legal phenomena and processes (comparatively - legal, historical - legal, retrospective reconstruction).

Scientific novelty of the research lies in the fact that the thesis is one of the first scientific works of domestic jurisprudence, written in the national language, as well as in it the first time a study of administrative and legal problems of counteraction of corruption in the public service in the legal aspect.

The degree of the products of the research: recommendations in this thesis can be used in further research and practical work in the course of solving the urgent problems of jurisprudence and legislation of the Kyrgyz Republic in the area of prosecution, and can also be used as an additional source in the development of textbooks and manuals on administrative law of the Kyrgyz Republic.

Scope: administrative law, constitutional law, the practical activity of the prosecutor's office and other authorities pravoohrantielnyh.